

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ЯКИМЕНКО СВІТЛАНА ІВАНІВНА

УДК 373.2/373.3.015.31(043.3)

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ
У ДІТЕЙ 5-8 РОКІВ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Вінниця– 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, Міністерство освіти і науки України, м. Хмельницький

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Ящук Інна Петрівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
декан факультету початкової освіти та філології,
професор кафедри педагогіки,
м. Хмельницький.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Пріма Раїса Миколаївна,
Волинський національний університет імені
Лесі Українки,
завідувач кафедри теорії і методики початкової
освіти, м. Волинь;

доктор педагогічних наук, професор,
Біда Олена Анатоліївна, Закарпатський
угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
завідувач кафедри педагогіки і психології
м. Берегово;

доктор педагогічних наук, професор
Шахов Володимир Іванович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри
психології і соціальної роботи,
м. Вінниця.

Захист відбудеться «22» вересня 2021 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. К. Острозького, 32, корп. 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (вул. К. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001) та на сайті університету за адресою: <http://www.vspu.edu.ua/>.

Автореферат розісланий «20» серпня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломісць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. В сучасних умовах інтенсивної розбудови України особливого значення набуває проблема формування світогляду в молодого покоління та посилення його ролі в зв'язку з процесами оновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства. Відповідно до основних положень Конституції України (1996 р.), Законів України «Про освіту» (2017 р., зі змінами 2019 р.), «Про загальну середню освіту» (2020 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р., зі змінами 2021 р.), Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2019 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Основних орієнтирів виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України (2011 р.), Базового компонента дошкільної освіти (2021р.), Державного Стандарту початкової освіти (2018 р., зі змінами 2020 р.) пріоритетними орієнтирами сучасної дошкільної та початкової освіти є особистісний розвиток дитини, формування в неї свідомого, ціннісного ставлення до навколишнього середовища, забезпечення умов для її духовного зростання.

У дітей 5-8 років формується базис особистісної культури, що відповідає загальнолюдським духовним цінностям і закладає основи позитивного світосприйняття особистості. Потребу у формуванні основ світосприйняття дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку актуалізують також гуманістичні координати європейської освіти.

Питання становлення основ світосприйняття у дітей 5-8 років в умовах сучасного освітнього середовища має важливе значення для педагогічної науки, метою якої є формування і розвиток у вихованців не лише конкретних знань, а й загального розуміння світу – природи, суспільства і самої людини, яка живе в цьому світі.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел і методичної літератури дає підстави зробити висновок, що у вітчизняних і зарубіжних наукових працях недостатньо уваги приділяється дослідженню проблеми формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, відсутній єдиний підхід до визначення структури та виховного потенціалу зазначеного процесу.

Світосприйняття є інструментом, завдяки якому формується картина світу, світорозуміння, що є підґрунтям для становлення світогляду особистості. Формування основ світосприйняття у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку є необхідною передумовою особистісного становлення, формування цілісних уявлень про світ на основі глибокого розуміння навколишнього світу та свого місця в ньому.

Різні аспекти проблеми формування світогляду вивчалися як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками, зокрема: світоглядні знання як структурний

компонент розвитку особистості, об'єктивний фактор її власних переконань (П. Блонський, А. Дістервег, Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Г. Ващенко, С. Гончаренко та ін); психологічні основи формування світогляду розкриті у працях А. Бодалева, Л. Божович, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, І. Кона, О. Леонтьєва, М. Лісіної, Н. Менчинської, Т. Мухіної, Н. Непомнящої, С. Рубінштейна та ін.; формування світогляду особистості з домінуванням адаптаційного розуміння соціалізуючого процесу розробляються І. Бехом, Г. Ващенком, В. Галузинським, В. Оржеховською, М. Стельмаховичем; узагальненню ідей розвитку світогляду молоді в умовах розбудови національної школи присвячені наукові праці вітчизняних учених О. Вишневського, О. Біди, В. Гнатюка, В. Кравця, І. Мартинюка, Ю. Руденка, Д. Тхоржевського, М. Фіцули; концептуальні положення психолого-педагогічної науки щодо формування світогляду як структурного компонента особистості розробили К. Абульханова-Славська, Р. Бернс, М. Веракса, О. Дьяченко, І. Зимняя, О. Кононко, В. Котирло, В. Кудрявцев, А. Петровський, С. Рубінштейн; положення про дитину як активного суб'єкта предметно практичної, пізнавальної і комунікативної діяльності досліджували А. Богуш, В. Кудрявцев, К. Крутій, С. Ладивір, М. Лісіна, Т. Піроженко, Р. Пріма, В. Слободчиков. Найбільш цілісною і ґрунтовною педагогічною концепцією формування світоглядної культури школяра є педагогічна концепція, створена В. Сухомлинським.

У сучасних дослідженнях вивчаються психолого-педагогічні умови формування світогляду в цілому й окремих його компонентів: наукового світогляду (Ю. Руденко, Є. Дурманенко, В. Халамендик); наукової картини світу (Н. Нетребко); світоглядних знань (Л. Корміна, Н. Шахирєва); морально-естетичного світогляду (О. Опалюк); духовного світу (А. Фасоля); світоглядної культури (О. Шаповал); світоглядної позиції (М. Клепар); ціннісних, моральних орієнтацій (В. Дряпіка, С. Лапаєнко, Р. Пріма, Н. Сінькевич); гуманістичних, моральних переконань (І. Ширшова, І. Шкьопу); уявлення про загальнолюдські цінності (Г. Фрейман), формування світорозуміння у дітей шестирічного віку засобами гри (О. Сокурєнко).

Важливе теоретичне і практичне значення для нашого наукового пошуку мають дослідження, виконані провідними вченими, зокрема: П. Атаманчук (технологічні основи управління формуванням світогляду як однієї із базових людських якостей), І. Бургун, С. Каменецький (виділення компонентів та показників сформованості наукового світогляду), О. Яковлева, М. Садовий (трактування теоретичних засад наукового світогляду), В. Мещанський, В. Розумовський, С. Гончаренко (основи формування наукового світогляду). Вагомий внесок у розробку формування світогляду особистості зробили Н. Буринська, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Ільченко, Н. Ничкало, В. Паламарчук, М. Ярмаченко та інші.

Аналіз психологічної та педагогічної літератури показав, що проблема

формування світосприйняття у дітей дошкільного віку досліджується науковцями в різних аспектах: формування оцінно-ціннісних знань як способу вираження дитячого світосприйняття (І. Бех, Л. Бутенко, І. Зязюн); світоглядні уявлення як базові знання дитини про світ, про себе, про закони взаємодії в соціумі (Н. Гавриш, О. Кононко, І. Куліковська); особливості формування цілісного світобачення у старших дошкільників як основи для дитячого світосприйняття (О. Кононко, В. Луценко, С. Нечай, З. Плохій, О. Сидельникова, Л. Шелестова) та інші. Окремі аспекти структурних складових процесу становлення дитячого світосприйняття розкрито в наукових доробках М. Варія, О. Обухова, Р. Павелківа, Є. Синьової, Т. Кучай, а саме: психологічні особливості формування сприйняття, зображення та пізнання, їхнє становлення та розвиток.

Вивченню вікових і соціокультурних особливостей світосприйняття присвячують свої дисертаційні дослідження та наукові праці дослідники: І. Біла, Г. Бурменська, Є. Нефьодова, Л. Шелестова, Н. Шишлянникова, Т. Шмельова, Б. Гершунський, І. Дубов, Ж. Піаже, С. Тарасов, В. Шубінська та інші. Окремі аспекти світосприйняття висвітлюються у працях таких науковців: О. Запорожця, Л. Виготського, І. Котової, О. Леонтьєва, В. Мухіної, В. Петровського, М. Поддякова (культурологічні способи світосприйняття та пізнання світу, його цілісності, місця особистості дитини в ньому); С. Козлової, Т. Комарової, Р. Чумічевої, Т. Шевченка (дослідження природної залежності цілісності особистості дитини від її гармонійної взаємодії з оточуючою дійсністю, суспільства та природи, раціонального та образного способів пізнання світу, минулого та теперішнього, теперішнього та майбутнього); Н. Гавриш, О. Кононко, І. Куліковської, В. Русевич (світоглядні уявлення як базові знання дитини про світ, про себе, про закони взаємодії у соціумі). Особливості формування світосприйняття у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку представлено у наукових доробках І. Білої, Г. Бурменської, О. Нефьодової, Л. Шелестової, Н. Шишлянникової, Т. Шмельової та інших.

Ефективним засобом формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, що спрямований на якісну зміну змісту освіти, є інтеграція, що посилює ціннісний зміст та емоційне сприйняття особистістю навколишнього світу, цілісне уявлення про природу та суспільство.

Вивчення теоретичних засад інтеграції здійснюється в Україні відповідно до провідних наукових напрямів, зокрема: методологічне обґрунтування проблем інтеграції (С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Сергєєв); визначення структури інтегрованих знань (Т. Усатенко); інтегративні процеси в освіті (І. Богданова); упровадження інтеграції в освітній процес (Л. Вичорова, Т. Горзій, Є. Романенко); психологічні аспекти інтеграції (Т. Яценко); формування системи знань – дидактична інтегрологія (І. Козловська). Проблема інтеграції як педагогічного явища досліджувалась у дисертаційних працях учених (Р. Гуревич, В. Ільченко, А. Коломієць, О. Левчук, Л. Медведєва, Т. Пушкарьова, С. Старченко, Ю. Сьомін,

Т. Тарасова, О. Тимошенко, М. Чапаєв, О. Янзіна та ін.).

Аналіз науково-методичного забезпечення формування інтегрованих знань про людину і світ у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку висвітлено у дослідженнях дидактів та в інноваційній діяльності педагогів-практиків Г. Андрєєвої, Н. Бібік, Н. Гавриш, К. Гузя, М. Іванчук, В. Ільченко, Н. Коваль, К. Крутій, Н. Светловської, О. Савченко, І. Стеценко, Т. Пушкарьової, Р. Шияна та інших.

Водночас зазначимо, що проблема формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років недостатньо досліджена в теоретико-методологічному та практичному аспектах. Актуальність розв'язання проблеми дослідження зумовлюється низкою *суперечностей*, зокрема, між:

- розвитком інноваційних процесів в освіті як об'єктивної реальності і відсутністю механізму забезпечення їх узгодженого оптимального впливу на якість формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років;
- об'єктивною потребою сучасного суспільства у формуванні основ світосприйняття у дітей 5-8 років та недостатньою розробленістю вченими теоретичних засад зазначеного процесу;
- достатньо високим рівнем розробленості сучасних концепцій розвитку особистості та недостатньою визначеністю ролі та місця формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років;
- педагогічною значущістю проблеми формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років та недостатнім рівнем методичної готовності педагогів закладів дошкільної освіти та початкової школи до реалізації зазначеного процесу;
- об'єктивною потребою підвищення інноваційної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти і вчителів початкової школи та недостатністю відповідного науково-методичного забезпечення зазначеного процесу;
- зростанням вимог до професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи і недостатнім рівнем забезпечення необхідних для цього організаційно-педагогічних умов;
- проектуванням у вітчизняній науці окремих аспектів освітнього середовища в закладах дошкільної освіти та в початковій школі та відсутністю їх системного теоретичного і методологічного обґрунтування в контексті формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Отже, теоретичний аналіз наукових праць учених, виявлені суперечності дають підстави зробити висновок про те, що проблема формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років не знайшла в повному обсязі свого наукового вирішення, а її прикладне значення є актуальним для розвитку сучасної педагогічної науки, що і зумовило вибір теми дослідження: **«Теорія і практика формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років».**

Зв'язок роботи з науковими напрямками, програмами, планами.

Дослідно-експериментальна робота виконувалася відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки початкового навчання Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського в процесі розробки теми «Теоретико-методологічні основи формування світогляду дітей старшого дошкільного й молодшого шкільного віку» (реєстраційний номер 01050008309), затверджено Вченою радою МНУ імені В. О. Сухомлинського (Протокол №14 від 16.05.2005).

Тему дисертації «Теорія і практика формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років» за спеціальністю 13. 00. 07 – теорія і методика виховання затверджено Вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 02 від 25 лютого 2020 р.) й узгоджено Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 2 від 31.03.2020 р.).

Мета дослідження полягає в розробленні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці теоретичних і методичних засад формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Об'єкт дослідження – формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у закладах дошкільної освіти та в початковій школі.

Предмет дослідження – теоретико - методичні засади формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити цілісний аналіз засад формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у педагогічній літературі та практиці.
2. Уточнити зміст ключових понять дослідження «світосприйняття», «формування основ світосприйняття», «сформованість основ світосприйняття».
3. Схарактеризувати психологічні та педагогічні особливості формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.
4. Визначити компоненти, критерії, їх показники та рівні сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років.
5. Розробити, теоретично обґрунтувати, створити структурно-функціональну модель та педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.
6. Експериментально перевірити ефективність структурно-функціональної моделі та педагогічних умов формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.
7. Розробити й апробувати науково-методичний супровід процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у закладах дошкільної та початкової освіти.
8. Окреслити напрями й обґрунтувати перспективи використання авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у закладах дошкільної та початкової освіти в умовах Нова українська школа.

Концептуальні засади дослідження. Провідну ідею дослідження складають домінантні положення, що характеризують зміст і вектор освітніх реформ дошкільної та початкової освіти, а саме:

- демократизація суспільства, що створює можливості інноваційного оновлення освіти як джерела нових потенціалів соціального оновлення;
- процеси гуманізації як провідні тенденції модернізації сучасної освіти, визначають необхідність виховання гнучкої динамічної особистості, що прагне жити в нових, безперервно змінних умовах;
- зміна ієрархії норм і цінностей в суспільстві та декларування якісно нових принципів життєдіяльності особистості;
- спрямованість на розвиток особистості дитини як активного суб'єкта пізнавальної діяльності та її всебічна підготовка до освіти, саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя;
- зорієнтованість освітнього процесу на формування ключових компетентностей як необхідного результату освіти та практичного використання технологій, спрямованих на освоєння алгоритмів діяльності у творчій практиці саморозвитку;
- залежність успішності засвоєння дітьми знань про людину та навколишній світ від реалізації інтегрованого підходу до освітнього процесу, виявлення його змістовних й операційних зв'язків;
- залежність процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років від розуміння елементарних взаємозв'язків у природі та особливостей взаємодії людини з нею, відношення людей між собою та співвідношення людини і суспільства, а також відношення між суб'єктом і об'єктом, що виводять дитину на рівень первинного філософського усвідомлення дійсності.

Концепція реалізується на методологічному, теоретичному і практичному рівнях.

Методологічний рівень концепції відображає єдність і взаємозалежність фундаментальних наукових підходів до вивчення проблеми, що покладені в основу дослідження, а саме:

- *гуманістичний* (передбачає ставлення до дитини як найвищої цінності, зумовлюючи створення умов для її цілеспрямованого особистісного й соціального розвитку й виховання, управління зазначеним процесом відповідно до потреб внутрішніх сил дитини, з позиції її інтересів; виховання у дитини почуття власної цінності та гідності);
- *особистісно орієнтований* (утвердження положення про пріоритет особистісного розвитку в неперервному зростанні суб'єкта, досягнення ним вершин розвитку, врахування індивідуальних особливостей дитини, прогнозування і конструювання індивідуальних програм її розвитку);
- *аксіологічний* (визначення орієнтації особистості на обґрунтований вибір загальнолюдських, гуманістичних цінностей і якостей та їх спрямованість на особистісний рівень; особистість є унікальним ціннісним створінням);
- *компетентнісний* (передбачає аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну та інші складові результати освітнього процесу, що відображають набуття дитиною досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу);

- *діяльнісний* (зміщення акцентів в освітньому процесі на формування життєво активної особистості, яка здатна до самостійних, чітко усвідомлених і вмотивованих дій, спрямованих на саморозвиток та самовдосконалення;
- *системний* (розкриває процес формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років як цілісну педагогічну систему);
- *суб'єкт-суб'єктний* (ґрунтується на суб'єктній партнерській взаємодії учасників освітнього процесу (здобувачів освіти, батьків, педагогів);
- *середовищний* (уможливлює ефективне соціальне становлення дитини і перетворення її на суб'єкт соціального розвитку та соціальної активності).

Теоретичний рівень проявляється в аналізі концепцій, вихідних категорій, дефініцій, теоретико-методичних засад формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, розробці структурно-функціональної моделі та педагогічних умов формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; обґрунтуванні концепції авторської «Інтегрованої особистісно-орієнтованої технології» та розробці програмного й навчально-методичного забезпечення її впровадження в освітній процес закладів дошкільної освіти та в початковій школі; уточненні змістово-структурної характеристики ключового поняття дослідження та визначенні критеріїв, їх показників і рівнів сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років; обґрунтуванні діагностичного інструментарію процедури встановлення рівнів сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Практичний рівень концепції дослідження передбачає впровадження в освітній процес у закладах дошкільної освіти та в початковій школі структурно-функціональної моделі формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, визначених педагогічних умов й авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології»; апробацію програмного та навчально-методичного забезпечення авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології»; аналізу динаміки критеріально-рівневої структури основ світосприйняття та моніторинг результативності процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Провідна ідея та основні положення концепції втілені в **загальній гіпотезі дослідження**, що базується на такому припущенні: процес формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років буде більш ефективним, якщо освітній процес у закладах дошкільної освіти та в початковій школі здійснюється відповідно до розроблених теоретичних і методичних засад дослідження, що ґрунтуються на сучасних освітніх концепціях і, на які спирається обґрунтована структурно-функціональна модель формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, в основі якої – реалізація гуманістичного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, компетентнісного, системного, суб'єкт-суб'єктного, діяльнісного, середовищного методологічних підходів і загальних та спеціальних принципів виховання: природовідповідності, гуманізму, культуровідповідності, дитиноцентризму, системності наступності та безперервності, суб'єктності, інтеграції, діалогічності, партнерства, цілісного розвитку особистості, проблемності, фундаменталізації, варіативності; – дидактичних чинників: активізація пізнавальної діяльності, застосування ігрової діяльності, забезпечення

інтегрованого змісту освітнього процесу та застосування педагогами інноваційних сучасних форм дослідницько-пошукової діяльності; – моделювання інтегрованого змісту освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та в початковій школі засобами концептуально обґрунтованої авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології» та розроблення науково-методичного супроводу процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Загальна гіпотеза дослідження конкретизується в **часткових гіпотезах**, відповідно до яких процес формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років набуває ефективності за таких педагогічних умов:

- створення інноваційного активно-пізнавального освітнього середовища засобами впровадження авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології»;
- розвиток інноваційної компетентності педагогів як засобу оптимізації процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років;
- забезпечення наступності і безперервності процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років;
- підвищення педагогічної компетентності батьків у формуванні основ світосприйняття у дітей 5-8 років засобами партнерської взаємодії з педагогами.

Методологічну основу дослідження становлять: *на філософському рівні*: закони пізнання явищ і процесів реального світу, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного; ідеї та положення про загальні взаємозв'язки, що розкривають єдність і гармонію навколишнього світу і людини в їх еволюційному розвитку; співвідношення загального і одиничного, цілого і частини; *на загальнонауковому рівні*: принципи і методи компетентнісного, особистісно орієнтованого, системного, діяльнісного, середовищного, інтегрованого, цілісного, творчого, інноваційного, проблемного, структурного, функціонально-організаційного, прогностичного підходів, які забезпечують вивчення освітнього середовища як цілісної структури в єдності взаємопов'язаних тенденцій розвитку особистості дитини; *на конкретно-науковому рівні*: діалектичний взаємозв'язок, взаємозалежність і взаємозумовленість явищ педагогічної реальності; гуманістична парадигма освіти; положення вітчизняної педагогічної науки про цілі та зміст освіти.

Теоретичну основу дисертації становлять концептуальні положення: філософії освіти (В. Андрущенко, Д. Д'юї, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало та ін.); закономірностей формування й розвитку особистості (О. Асмолов, О. Леонтьєв, Д. Ельконін, А. Маслоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), концептуальні ідеї гуманістичної парадигми освіти (Г. Балл, Є. Барбіна, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, Г. Костюк, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сухомлинський, А. Суценко, Т. Суценко та ін.); закономірності формування особистості та розвитку дитини дошкільного та молодшого шкільного віку (І. Бех, Л. Венгер, Д. Ельконін, О. Запорожець,

Я. Коломінський, О. Кононко, Г. Костюк, Г. Люблінська, С. Максименко, В. Мухіна та ін.); наукові положення щодо формування світогляду та його структури (А. Азархін, Р. Арцишевський, В. Буянов, В. Шинкарук, В. Щербінін та ін.); концепція особистісно орієнтованого виховання (І. Бех, О. Кононко, О. Пехота та ін.); ідеї використання міжпредметних зв'язків та інтегрованого навчання (М. Арцишевська, Н. Бібік, М. Вашуленко, С. Гончаренко, К. Гуз, В. Ільченко, Л. Кочина, О. Савченко та ін.); теорія ігрової діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонт'єв).

У науковому пошуку на різних етапах використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні* – комплексний порівняльний, ретроспективний аналіз філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури з метою вивчення концептуальних положень, базових понять і категорій дослідження; абстрагування, конкретизація для вивчення нормативних документів та виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми; компаративний аналіз для вивчення і узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду; структурно-системний аналіз для виявлення структури сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років, а також обґрунтування авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології; моделювання для розроблення структурно-функціональної моделі та педагогічних умов формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; узагальнення, абстрагування, синтез, індукція, дедукція для обґрунтування методологічних, науково-методичних, дидактичних засад проблеми дослідження; узагальнення для формулювання висновків і рекомендацій щодо підвищення ефективності процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

– *емпіричні* – обсерваційні (пряме і непряме спостереження) для виявлення педагогічного досвіду використання форм, методів, методик, технологій формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; діагностичні методи (анкетування, тестування, опитування, бесіди, аналіз результатів освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та в початковій школі) для встановлення фактичного рівня сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років; педагогічний експеримент для перевірки ефективності розроблених і впроваджених педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років;

– *методи математичної статистики* для аналізу результатів педагогічного експерименту та встановлення їх достовірності: графічні – для наочного представлення і графічної інтерпретації результатів; порівняння, кількісно-якісний аналіз результатів педагогічного експерименту та їх статистичне оброблення за критерієм згоди Пірсона χ^2 .

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

– здійснено *цілісний теоретичний аналіз* проблеми формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років на основі ідей особистісно орієнтованого,

компетентнісного, системного, середовищного, суб'єкт-суб'єктного, цілісного, творчого, інтегрованого, інноваційного, проблемного, структурного, функціонально-організаційного, прогностичного підходів;

– *уведено у науковий обіг* поняття «формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років» й «*інтегрована особистісно орієнтована технологія*»;

– *спроектовано й обґрунтовано структурно-функціональну модель* як сукупність закономірних, функціонально пов'язаних компонентів, що складають цілісну педагогічну систему процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в закладі дошкільної освіти та в початковій школі;

– *визначено й обґрунтовано педагогічні умови її ефективного реалізації* (створення інноваційного активно-пізнавального освітнього середовища засобами впровадження авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології»; розвиток інноваційної компетентності педагогів як засобу оптимізації процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; забезпечення наступності і безперервності процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; підвищення педагогічної компетентності батьків у формуванні основ світосприйняття у дітей 5-8 років засобами партнерської взаємодії з педагогами;

– *визначено структуру світосприйняття*: компоненти (мотиваційний, знаннявий, діяльнісний), критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-поведінковий) та рівні: високий (творчо-дослідницький), достатній (частково-пошуковий), середній (елементарний), початковий (адаптаційний) сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років;

– *концептуально обґрунтовано, теоретично розроблено та практично апробовано* авторську інтегровану особистісно орієнтовану технологію формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; розроблено та апробовано науково-методичне забезпечення формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в освітньому процесі закладів дошкільної освіти та початкової школи;

– *уточнено зміст* ключових понять дослідження: «світосприйняття», «формування основ світосприйняття», «сформованість основ світосприйняття»;

– *подальшого розвитку набули положення* щодо науково-методичного забезпечення процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: зміст, принципи, форми, педагогічні технології зазначеного процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні у практику роботи закладів дошкільної освіти та загальноосвітніх шкіл: програмного, змістового і методичного забезпечення процесу формування світогляду у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку в інтегрованому освітньому середовищі (монографія «Формування світогляду у старших та молодших школярів: теорія і практика», 2006; монографія «Формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: теорія і практика»; «Освітня програма «Світ, в якому я живу» для дітей старшого дошкільного віку» (2019 р.) та навчальний комплект (8); «Освітня програма для 1-2-х класів «Світ, в

якому я живу» (2018 р.) та навчальний комплект (10 зошитів); навчально-методичні посібники: «Народознавчик», «Ціннісно-змістовий компонент системи інтегрованих знань про людину і світ старшого дошкільника», «Інтегрована особистісно орієнтована технологія – продуктивна технологія наступності дошкільної та початкової освіти»; навчально-методичних комплектів «Віконечко в світ» для I молодшої, II молодшої, середньої та старшої груп ЗДО, Програма та перспективне планування для 1-4 класів початкової школи; два *методичні посібники* для вчителів («Універсальність педагогічного новаторства: інтегрована особистісно орієнтована технологія в закладах освіти» (2020 р.); проведено сім засідань літньої школи професора С. Якименко *для освітян України* з проблеми практичного впровадження авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології в закладах дошкільної освіти та в початковій школі»).

Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти; розробки навчальних програм і методичних рекомендацій, написання підручників, навчально-методичних посібників; під час викладання навчальних дисциплін «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», «Методика виховної роботи» та вдосконалення теоретико-методичної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти. Основні положення дисертації можуть бути використані також у написанні спеціальних і узагальнюючих наукових праць з педагогіки.

Результати дослідження впроваджено у практику роботи: Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)» № 40, Луцької міської ради Волинської області (довідка № 68 від 22.12.2020р.), заклад дошкільної освіти № 139 м. Миколаїв, Миколаївської міської ради (довідка № 70 від 29.12.2020), заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Сонечко» село Геронимівка Черкаської області (довідка № 105 від 12.12.2020 р.), Хмельницький заклад дошкільної освіти № 2 «Соколятко», Хмельницької міської ради (довідка № 01-31/14/1 від 21.01. 2021), навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів–дитячий садок» с. Поступель Ратнівського району Волинської області (довідка № 95 від 21.12.2020), Миколаївська загальноосвітня школа I-III ступенів № 50 імені Г. Л. Дівіної (довідка № 01-23/39 від 22.01.2021р.) Черкаської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-II ступенів, Черкаської обласної ради (довідка № 01-32/181 від 20.11.2020 р.), Навчально-виховний комплекс № 6 м. Хмельницького, Хмельницької міської ради (довідка № 01-42/998 від 30.10.2020 р.).

Особистий внесок. Усі представлені в дисертаційному дослідженні наукові результати одержані автором самостійно. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, автору належить: психолого-педагогічна технологія світогляду у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (с. 5 - 32) [6]; типологія світогляду (с. 668–675) [7]; розвиток мовлення і формування творчих здібностей молодших школярів: історія і сучасність (с. 159-

174) [8]; аналіз освітніх технологій, що формують світогляд у старшому шкільному віці (с. 155 - 166) [9]; формування світогляду старших дошкільників та молодших школярів: естетичний компонент (с. 668-675) [10]; педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського у формуванні світогляду у дітей 7-го року життя (с. 197-215) [11]; формування основ світогляду молодших школярів у контексті естетичного середовища (с. 242-246) [12], педагогічне моделювання процесу формування основ світосприйняття у дітей 5–8 років (с. 378-396) [13], ідеї співавторів у дисертаційній роботі не використовувались.

Матеріали кандидатської дисертації «Педагогічні умови підвищення ефективності навчально-виховного процесу в початкових класах засобами міжпредметної інтеграції», захищеної у 1992 р. (м. Київ) у вигляді наукової доповіді, у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. *Основні результати дослідження оприлюднено автором на науково-практичних заходах різних рівнів:*

- **міжнародних конференціях:** «Development of aesthetic of junior pupils world view: theory and practice» (Wiesbaden, 2012); «Психологічна та педагогічна цінність застосування гри у процесі формування світогляду дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку засобами пізнавальної діяльності» (Geneva, 2015); «Формирование мировоззрения дошкольника и младшего школьника средствами интегрированных знаний о человеке и мире» (Суми, 2016); «Реалізація принципу дитиноцентризму на засадах особистісно орієнтованої інтегрованої технології в ДНЗ та ЗОШ I ступеня» (Дрогобич, 2017); «Game as the main child's activity preschool» (Tbilisi, 2017); Формування світогляду першокласників у інноваційному інтегрованому освітньому просторі школи (Кривий Ріг, 2019); «Peculiarities of philosophical worldview» (Ліверпуль, 2020); «Реалізація принципу наступності формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років» (Запоріжжя, 2020), «Formation of the basics of worldview of children 5-8 years by means of creating a holistic picture of the world» (Tallinn, 2021)

- **всеукраїнських конференціях:** «Інтеграційні процеси в сучасній початковій школі» (Херсон, 2010); «Емоційно-інтегрований простір, що окриляє дитину» (Херсон, 2010); «Інтеграційні процеси в сучасній початковій освіті» (Кривий Ріг, 2014); «Оценка эффективности педагогического воздействия при формировании мировоззрения старших дошкольников и младших школьников» (Миколаїв, 2015); «Безперервність і наступність початкової школи з дитячим садком – запорука успішної дитини» (Житомир, 2015); «Професійна підготовка майбутнього вчителя до впровадження інтегрованого простору в початковій школі» (Житомир, 2016); «Забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками світи в умовах впровадження авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології «Світ, в якому я живу» (Миколаїв, 2018); «Особистісно орієнтований підхід у сучасному освітньому процесі початкової школи» (Миколаїв, 2018); «The problem of knowledge integration of older pre-school

and primary schoolchildren» (Херсон, 2018); «Формування цілісного світогляду молодших школярів в освітньому просторі початкової школи» (Миколаїв, 2018); «Модель організації інноваційного освітнього простору. Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)» (Львів, 2019); «Формування світогляду першокласників у інноваційному інтегрованому освітньому просторі школи» (Кривий Ріг, 2019); «Проблема інтеграції знань у старшому дошкільному та молодшому шкільному віці» (Запоріжжя, 2019); «Формування світогляду першокласників у інноваційному інтегрованому освітньому просторі школи» (Одеса, 2019); «Авторська інтегрована особистісно орієнтована технологія у забезпеченні наступності і перспективності у навчанні старших дошкільників та молодших школярів» (Херсон, 2020).

Експериментальна база дослідження. Педагогічний експеримент проводився на базі таких закладів освіти: закладу дошкільної освіти №139 м. Миколаєва, Миколаївської міської ради, закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Сонечко» село Геронимівка Черкаської області, комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла – садок) №40 Луцької міської ради Волинської області, Хмельницького закладу дошкільної освіти №2 «Соколятко» Хмельницької міської ради, навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дитячий садок» с. Поступель Ратнівського району Волинської області, Миколаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів №50 імені Г. Л. Дівіної Миколаївської міської ради, Черкаської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-II ступенів Черкаської обласної ради, навчально-виховного комплексу №6 м. Хмельницького, Хмельницької міської ради. У педагогічному експерименті взяли участь 1103 респонденти, із них: 507 дітей 5-8 років, які були розподілені: контрольна група (КГ – 254 особи) та експериментальна (ЕГ– 253 особи, старші дошкільники закладів дошкільної освіти та учні 1-2 класу початкової школи), 120 учнів та 5 вчителів НУШ; 33 вихователі закладів дошкільної освіти, 32 вчителі початкових класів, 8 практичних психологів, 6 методистів закладів дошкільної освіти, 25 керівників закладів освіти, 390 батьків дітей 5-8 років.

Публікації. Результати дослідження відображено у 98 публікації автора, зокрема: 5 одноосібних монографій, 7 колективних монографій, 6 науково-методичних посібників, 36 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України, 19 у закордонних наукових виданнях, 22 статті у збірниках матеріалів конференцій (з них 8 – у закордонних), 19 свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації (українською, російською, англійською мовами), вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (580 найменувань, з них 20 – іноземними мовами) та 34 додатки на 127 сторінках. Повний обсяг дисертації 1110 сторінок: I том становить 617 сторінок, з них основний текст – 424

сторінки, 36 рисунків і 27 таблиць; II том – 46 додатків на 492 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано основні завдання, викладено концепцію та охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, визначено особистий внесок дисертанта, зазначено відомості про стан апробації й упровадження.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні засади формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»** – проведено дефінітивний аналіз ключових понять і сучасний стан дослідження проблеми, розкрито зміст світогляду як методологічного орієнтиру формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, з'ясовано психолого-педагогічні особливості зазначеного процесу. На підставі дефінітивного аналізу ключових понять дослідження проблеми формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років встановлено, що світосприйняття, як феномен світоглядної спрямованості, є предметом філософії і передбачає розуміння таких понять як «світ» та «сприйняття».

Педагогічна категорія «світосприйняття» пояснюється дослідниками на основі різних точок зору, зокрема: як «те чи інше сприйняття світу, дійсності» (Н. Шведова); як інтегративна за своєю суттю та багаторівнева структура, що відображає індивідуальне і соціально-типологічне ставлення до зовнішнього і внутрішнього світу людини у варіативності форм і способів його прояву; як певний досвід формування пізнавальних уявлень про світ за допомогою наочних образів – сприйняття (А. Аніщук, Ю. Мойсеєнко); як особистісний стан, який визначає готовність до здійснення світоглядної діяльності, вираженої взаємодією з навколишнім середовищем на основі уявлень про світ і про себе, про соціальні норми і цінності (Є. Нефьодова); як цілісність щодо стійких схем, способів поведінки, відчуття, мислення, бачення навколишнього світу, властивих окремій дитині, етнокультурним і соціокультурним групам (С. Тарасов); як цілісне, чуттєво-образне уявлення особистості про оточуюче середовище, яке визначає її взаємозв'язки зі світом (Г. Кондратенко).

Узагальнення наукових підходів до трактування ключових понять проблеми дослідження дозволило нам надати їх власне трактування, зокрема: поняття «світосприйняття» є цілісністю щодо стійких моделей поведінки, відчуття, мислення, пізнання навколишнього світу, властивих дитині 5-8 років та є як керованим, так і некерованим процесом пізнання дитиною навколишнього світу, розуміння нею сутності об'єктів, явищ природи і суспільства на основі уявлень про світ і про себе, про соціальні норми, цінності та моделі поведінки, збагачені досвідом; «формування» основ

світосприйняття» у дітей 5-8 років є цілеспрямованим й організованим освітнім процесом поетапного їх включення в активну пізнавальну діяльність, що сприяє розвитку світоглядних уявлень про світ, про себе, про соціальні норми і цінності, розуміння сутності об'єктів, явищ природи і суспільства, на основі особистого досвіду взаємодії з навколишнім середовищем; «сформованість основ світосприйняття» у дітей 5-8 років є інтегративним особистісним утворенням, що відображає результат пізнання дитиною навколишнього світу, розуміння нею сутності об'єктів, явищ природи і суспільства на основі уявлень про світ і про себе, про соціальні норми, цінності та моделі поведінки, збагачені особистим досвідом.

З'ясовано, що формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років ґрунтується на основних психологічних новоутвореннях дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, зокрема: старший дошкільний вік (5-6 років) характеризується пластичністю психічних процесів, які впливають на розвиток творчої уяви дитини, а розвиток особистості відбувається прискореними темпами, оскільки виникають нові психічні механізми, які постійно включаються у зазначений процес; молодший шкільний вік (6-8 років) є сензитивним періодом для формування емоційного інтелекту, оскільки природна потреба в емоційному сприйнятті навколишнього світу доповнюється у дитини активним інтелектуальним розвитком, акцент на якому відрізняє освітній процес у початковій школі від дошкільної освіти.

У другому розділі – **«Методичні аспекти формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»** – визначено дидактичні чинники, що впливають на формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: пізнавальна активність особистості, ігрова діяльність, впровадження інтегрованого підходу до змісту освітнього процесу та дослідницько-пошукова діяльність.

На основі вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури ми дійшли висновку, що становлення основ світосприйняття у дітей 5-8 років відбувається інтенсивніше під час активної пізнавальної діяльності та на основі світоглядних уявлень дитини саме через взаємопов'язаність зовнішнього і внутрішнього світу.

З'ясовано, що більшість дослідників пов'язує термін «пізнавальна активність» з діяльністю дитини, під час якої, пізнаючи навколишній світ, вона, як активний суб'єкт, прагне проявити свою самостійність, індивідуальність, спрямувати енергію, волю, дії на досягнення позитивного результату. Отриманий дитиною 5-8 років досвід пізнавальної діяльності сприяє пробудженню у неї пізнавального інтересу засобами активного пошуку недостатньої інформації, що виражається в стані допитливості, в основі якої лежить прагнення до пізнання внутрішньої сутності явищ навколишнього світу.

Установлено, що особливістю в старшому дошкільному та в молодшому шкільному віці (на адаптаційно-ігровому циклі початкової освіти (1-2 клас) є систематичне застосування в освітньому процесі дитячої гри та ігрових форм, методів і прийомів. Установлено, що геймізація освітнього процесу є однією з унікальних форм під час якої дитина взаємодіє з об'єктами зовнішнього середовища, моделює реальність, відтворює її зміст, апробує різні схеми виконання завдання або будує власний сюжет, долає стереотипи поведінки, задовольняє потреби у самореалізації та в самоствердженні.

Зроблено висновок, що важливим чинником формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років є інтеграція змісту освіти, що ґрунтується на розгляді проблеми «людина і світ» та утворює на кожному етапі її розвитку єдність і цілісність системності пізнання навколишнього світу; істотно впливає на ціннісні орієнтири у взаєминах дитини з соціальним, культурним середовищем і природним оточенням (світоглядний контекст) та забезпечує цілісність знань різних рівнів – про дійсність; про природу; з тієї чи іншої освітньої галузі; про стосунки з іншими людьми, про моделі поведінки.

З'ясовано, що дослідницько-пошукова діяльність дітей 5-8 років є пізнавальною активністю, що спрямована на дослідження будови речей, зв'язків між явищами навколишнього світу, їхнє впорядкування та систематизацію; створення умов для становлення досвіду діяльності дітей та оволодіння способами пізнання; на задоволення потреби в пізнанні, формування провідних компетенцій дитини та первинного досвіду пізнавальної діяльності; взаємодію педагога і дітей на кожному етапі процесу пізнання; необхідні якісні зміни в рівні розвитку пізнавальної діяльності.

У третьому розділі – **«Діагностика сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років»** – визначено компоненти, критерії, їх показники, рівні сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років і розкрито зміст організації та методики проведення педагогічного експерименту.

Результати вивчення психологічних і педагогічних джерел щодо дефініції поняття «світосприйняття» дають підстави виокремити наукові підходи дослідників до визначення структури зазначеного феномену, зокрема: виокремлюється різна кількість компонентів та їх назви. На основі теоретично обґрунтованої структури поняття «світосприйняття» нами виокремлено три основні компоненти, що цілісно розкривають досліджувану якість у дітей 5-8 років, а саме: мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний.

Проведено діагностику початкового стану сформованості якості досліджуваного феномена.

Відповідно до завдань дослідження та з метою проведення

педагогічного експерименту визначено критерії та їх відповідні показники: мотиваційно-ціннісний (емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу; інтерес до пізнання навколишнього світу, себе та інших людей; мотиви до пізнання навколишнього світу), когнітивний (знання про основне призначення об'єкта; знання про нестандартні способи використання різних об'єктів; цілісність знань за сферами життєдіяльності людини), діяльнісно-поведінковий (вміння оперувати цілісними знаннями про навколишній світ за сферами життєдіяльності та застосовувати їх; актуалізація ціннісних орієнтацій у процесі взаємодії з навколишнім світом; особистий досвід пізнання навколишнього світу) і рівні сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років: високий (пошуково-дослідницький), достатній (частково-пошуковий), середній (елементарний), початковий (адаптаційний).

На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури щодо змістових характеристик досліджуваного феномена та виокремлених критеріїв, показників і схарактеризованих рівнів розроблено діагностичний інструментарій дослідження сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років та використано такі методики: «Характер ставлення молодших школярів до навколишньої природи» (методика О. Козіної, О. Степанян); «Дерево бажань» (методика В. Юркевича); «Читання казки» (дослідження домінуючих мотивів пізнання); невербальний тест (дидактична гра «Об'єднайте у групи»; «Діагностика сприймання» «Чого не вистачає на цих малюнках?» (проективна методика за Р. Немовим); «Картина світу» (графічна діагностична методика); «Профіль соціального розвитку дитини»; діагностики психосоціальної зрілості поведінки дитини (методика О. Таран).

Порівняння результатів сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років КГ та ЕГ за рівнями на констатувальному етапі експерименту дає підстави стверджувати про ідентичність вихідних показників досліджуваного феномена педагогічного експерименту. Кількісні та якісні результати дослідження свідчать про те, що: високий рівень, мають 12,9% дітей КГ і 13,3 % – ЕГ; відповідно достатній рівень – 13,9% КГ і 13,4 % – ЕГ; середній рівень – 35,0 % КГ і 35,7% ЕГ; початковий рівень – 38,2% КГ і 37,6 % КГ. Що свідчить про ідентичність вихідних даних на початок педагогічного експерименту.

Аналіз результатів діагностики рівня професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи закладів загальної середньої освіти дає підстави зробити такі висновки: у респондентів не визначена професійна мотивація до формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; вони частково усвідомлюють значущість виокремлення серед виховних завдань завдання формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; виявляють утруднення у розумінні дидактичних аспектів формування зазначеного вище феномена засобами

впровадження інтегрованого підходу; недостатньо володіють праксеологічними вміннями структурування змісту освітнього процесу відповідно до реалізації принципу інтеграції; потребують підвищення рівня професійної компетентності з формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; мають педагогічні утруднення у тематичному структуруванні змісту навчального матеріалу за сферами життєдіяльності людини; потребують науково-методичної підтримки з питання впровадження в освітній процес авторської інтегрованої особисто орієнтованої технології.

У четвертому розділі – **«Моделювання процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»** – розроблено структурно-функціональну модель, обґрунтовано педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років та представлено концепцію авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології у закладі дошкільної освіти та в початковій школі.

Застосування на формувальному етапі експерименту методу педагогічного моделювання забезпечує вибір оптимальних засобів розв’язання досліджуваної проблеми шляхом конструювання цілісної системи освітнього процесу з прогнозуванням його результату та як засобу досягнення мети дослідження, що забезпечує якісний та кількісний аналіз динаміки формування й розвитку досліджуваного феномена.

У контексті проблеми дослідження визначено поняття «структурно-функціональна модель» як сукупність закономірних, функціонально пов’язаних компонентів, які складають цілісну педагогічну систему процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у закладі дошкільної освіти та в початковій школі. Концептуальний і методологічний блоки авторської структурно-функціональної моделі відображають зміст, наукові підходи, принципи освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та в закладах загальної середньої освіти відповідно до основних нормативних документів про освіту і розроблених сучасних педагогічних концепцій виховання особистості. Змістово-технологічний блок моделі забезпечує зміст процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років засобами впровадження авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології.

Діагностично-результативний блок розробленої моделі відображає авторське бачення кінцевих результатів формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років. Прогнозованим результатом упровадження авторської структурно-функціональної моделі є підвищення рівня сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років. Зазначені вище блоки структурно-функціональної моделі взаємопов’язані з метою досягнення запланованого результату, проте модель є також структурним утворенням, відкритим для доповнень і коригувань (Рис.1).

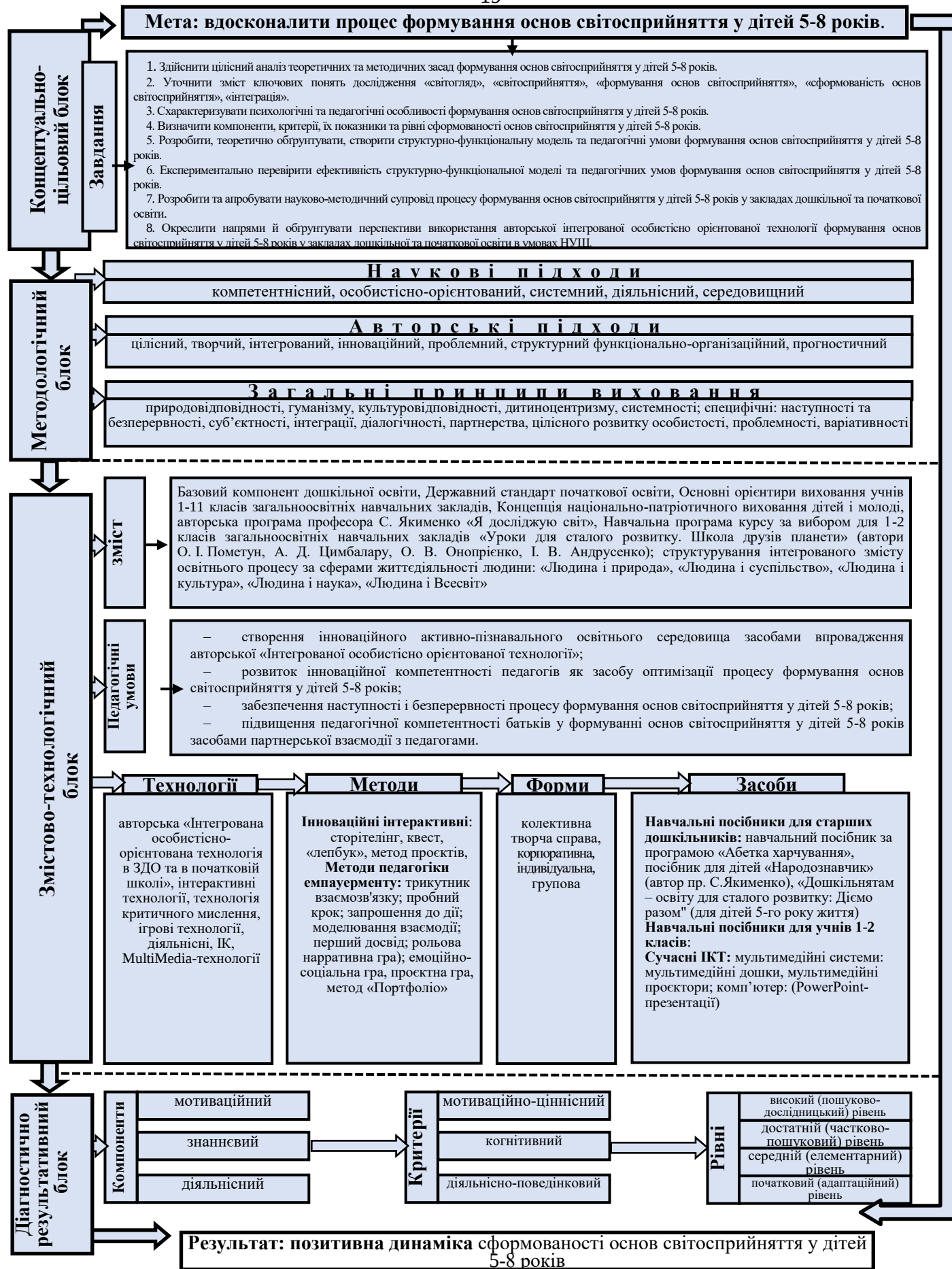

Рис.1. Структурно-функціональна модель формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років

Обґрунтовано такі педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: створення інноваційного активно-пізнавального освітнього середовища засобами впровадження авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології; розвиток інноваційної компетентності педагогів як засобу оптимізації формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; забезпечення наступності і безперервності формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; підвищення рівня педагогічної компетентності батьків у формуванні основ світосприйняття у дітей 5-8 років засобами партнерської взаємодії з педагогами.

Розроблено та концептуально обґрунтовано авторську інтегровану особистісно орієнтовану технологію формування світосприйняття у дітей 5-8 років у закладі дошкільної освіти та в початковій школі. Встановлено, що інноваційною особливістю інтегрованої особистісно орієнтованої технології є ефективне забезпечення психолого-педагогічних умов для активної співтворчості та командної співпраці всіх суб'єктів освітнього простору, педагогізації родинного середовища дитини 5-8 років засобами залучення батьків до партнерства та активної участі в освітньому процесі.

У п'ятому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі та педагогічних умов процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»** – описано формувальний етап педагогічного експерименту, здійснено аналіз та інтерпретацію результатів дослідно-експериментального дослідження, окреслено перспективу реалізації концепції інтегрованого підходу до формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у Новій українській школі.

На формувальному етапі дисертаційного дослідження нами впроваджено в освітній процес експериментальних закладах освіти авторську структурно-функціональну модель та педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років. В експериментальних закладах освіти спільно з керівниками, методичною службою, практичними психологами та педагогами побудовано внутрішню структуру процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років на основі цілісності процесу реалізації змісту блоків авторської структурно-функціональної моделі відповідно до їх функціонального призначення та взаємного доповнення.

Експериментально доведено, що впроваджені в освітній процес експериментальних закладів освіти педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років (створення інноваційного активно-пізнавального освітнього середовища засобами впровадження авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології; розвиток інноваційної компетентності педагогів як засобу оптимізації процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; забезпечення наступності і безперервності формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років); формування педагогічної компетентності батьків у формуванні основ світосприйняття у дітей 5-8 років засобами партнерської взаємодії з педагогами; суттєво вплинули на якісну та кількісну динаміку сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років експериментальної групи.

Порівняння одержаних результатів на початку та наприкінці педагогічного експерименту дало змогу зафіксувати динаміку змін, що відбулися у кількісному розподілі дітей 5-8 років контрольної та експериментальної груп (Рис.2).

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років наприкінці педагогічного експерименту (КГ та ЕГ)

Так, високого рівня сформованості основ світосприйняття досягли 37,7 % дітей експериментальної групи (на констатувальному етапі – 13,3 %; показник зріс на 24,4 %), достатній рівень виявили у 27,7 % дітей (на констатувальному етапі у – 13,4 %; показник зріс на 14,3 %), на середньому рівні залишилося 25,3 % (було – 35,7 %; показник зменшився на 10,4 %), на початковому рівні – 9,3%, що на 28,3% менше ніж на констатувальному етапі. У контрольній групі високого рівня сформованості основ світосприйняття досягли 15,9% дітей (на констатувальному – 12,9 %; показник зріс на 3,0%), достатній рівень виявили у 17,4 % дітей (на констатувальному етапі у – 13,9 %; показник зріс на 3,5 %), на середньому рівні залишилося 33,2 % (було – 35,0 %; показник зменшився на 1,8 %), на початковому рівні – 33,5% , що на 4,7% менше у порівнянні з результатами констатувального етапу педагогічного експерименту.

Як показав аналіз матеріалів дослідження, рівень сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років в експериментальній і контрольній групах на контрольному етапі педагогічного експерименту підвищився, але динаміка сформованості у контрольних групах значно нижча порівняно з експериментальною групою. З метою порівняння емпіричних розподілів між рівнями сформованості основ світосприйняття у дітей КГ та ЕГ та визначення достовірності відмінностей показників досліджуваного феномена нами застосовано статистичний критерій однорідності К. Пірсона (χ^2), значення якого ($\chi^2_{\text{емп}} = 25,969$), перевищує критичне, що підтверджує гіпотезу дослідження.

Отже, результати дослідження засвідчили ефективність визначених нами педагогічних умов, розробленої структурно-функціональної моделі формування

основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

З метою обґрунтування перспективності зазначеної технології здійснено порівняльний аналіз концептуальних засад виховання та розвитку світогляду у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, визначеним основними нормативними документами про освіту, Базовим компонентом дошкільної освіти, Державним стандартом початкової освіти та авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології в умовах реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції Нової української школи. Актуальність авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології в умовах реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції Нової української школи полягає: у створенні оптимальних психолого-педагогічних умов для розвитку пізнавальних процесів у здобувачів освіти; у спрямуванні на головні лінії розвитку фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я дитини, її життєво важливих умінь і навичок, системи ціннісних ставлень до світу, до самої себе та сприяє розвитку індивідуальності; у забезпеченні єдності змісту виховання і навчання здобувачів освіти, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти та Державним стандартом початкової освіти; в інтеграції змісту освітнього процесу в п'яти сферах життєдіяльності людини: «Людина і природа», «Людина і суспільство», «Людина і культура», «Людина, наука і техніка», «Людина і Всесвіт».

Отже, авторська інтегрована особистісно орієнтована технологія в сучасних умовах реформування освіти є актуальною, перспективною та відповідає у повній мірі концептуальним положенням «Нової української школи» щодо виховання та розвитку дитини 5-8 років.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано, теоретично узагальнено і практично підтверджено нове вирішення актуальної проблеми формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років. Теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури, результати педагогічного експерименту дослідження уможливили формулювання таких *висновків*:

1. На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних філософських, психологічних і педагогічних джерел здійснено цілісний аналіз теорії та практики формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, у результаті якого встановлено, що зазначена проблема недостатньо досліджена на теоретико-методологічному та практичному рівнях.

З'ясовано, що в науковій думці відсутній спільний підхід учених до розуміння поняття «світосприйняття». Зроблено висновок, що наукова категорія «світосприйняття» є одночасно, як результатом, так і процесом взаємодії особистості з середовищем: як результат зазначеної взаємодії, світосприйняття є своєрідним підсумком пізнання, що фіксує в чуттєвій формі його результати і способи діяльності, поєднання міркувань людини з її чуттєвим досвідом; уявлення людини про навколишній світ, про інших людей, про себе та про свою діяльність (у наближеному розумінні світосприйняття як взаємодія особистості з середовищем може ототожнюватись з поняттям «образ світу»); як процес взаємодії особистості із середовищем світосприйняття відображає специфічну світоглядну діяльність,

спрямовану на взаємодію з природним і соціокультурним середовищем на основі власного образу світу.

2. Уточнено зміст ключових понять дослідження «світосприйняття», «формування основ світосприйняття»: світосприйняття є цілісністю щодо стійких моделей поведінки, відчуття, мислення, пізнання навколишнього світу, властивих дитині 5-8 років та є як керованим, так і некерованим процесом пізнання дитиною навколишнього світу, розуміння нею сутності об'єктів, явищ природи і суспільства на основі уявлень про світ і про себе, про соціальні норми, цінності та моделі поведінки, збагачені особистим досвідом; «формування» основ світосприйняття у дітей 5-8 років є цілеспрямованим й організованим освітнім процесом поетапного їх включення в активну пізнавальну діяльність, що сприяє розвитку світоглядних уявлень про світ, про себе, про соціальні норми і цінності, розуміння сутності об'єктів, явищ природи і суспільства на основі особистого досвіду взаємодії з навколишнім середовищем; «сформованість» основ світосприйняття у дітей 5-8 років є інтегративним особистісним утворенням, що відображає результат пізнання дитиною навколишнього світу, розуміння нею сутності об'єктів, явищ природи і суспільства на основі уявлень про світ і про себе, про соціальні норми, цінності та моделі поведінки, збагачені особистим досвідом.

3. Схарактеризовано психолого-педагогічні особливості формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, зокрема: дитина формується завдяки активній діяльності в соціальному середовищі, створює нове середовище (змінює його), а також змінює саму себе в процесі цілеспрямованої діяльності; використання педагогами методів креативної та діяльнісної педагогіки забезпечить сприймання дитини у всіх проявах її життєдіяльності – суб'єктності, психофізичних властивостей, інтересів, особистого досвіду та ціннісних орієнтацій; в основі цілісної, багаторівневої системи уявлень дитини про світ, інших людей, про себе та свою діяльність лежить особистісний досвід і образ «Я», що пояснюється активним освоєнням дитиною різних видів діяльності, зокрема ігрової, пізнавальної, творчої, в процесі яких вона вступає у взаємодію з однолітками та дорослими.

Встановлено, що ефективність процесу формування основ світосприйняття залежить від врахування педагогами закладу дошкільної освіти та початкової школи індивідуальних фізичних, психологічних, інтелектуальних особливостей дитини кожної вікової групи на основі дотримання принципу наступності. Виникнення в кожному періоді розвитку дитини нової провідної діяльності не означає зникнення тієї, яка була провідною на попередньому етапі. Позитивний чи негативний досвід дитинства впливає на пізніші психологічні новоутворення, стратегії та тактики, які вже не можуть відмінити попередні структури, а лише включають їх у нові системи відношення особистості до світу.

Визначено дидактичні чинники, які впливають на оптимізацію процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, зокрема: активізація пізнавальної активності як засобу стимулювання інтересу у процесі пізнання навколишнього світу; ігрова діяльність як найбільш вільна форма діяльності, в якій дитиною усвідомлюється, вивчається навколишній світ, відкривається широкий простір для особистої творчості, активності самопізнання,

самовираження; інтеграція як продуктивне структурування змісту освітнього процесу, що реалізується в двох взаємопов'язаних аспектах: по-перше, у предметно-змістовому, орієнтованому на створення інтегрованого освітнього середовища, а по-друге, в операційно-процесуальному, який забезпечує відповідний інструментарій, тобто способи, форми та методи цілісного засвоєння дітьми знань про навколишній світ; дослідницько-пошукова діяльність як засіб створення експериментального середовища, що сприяє активізації пізнання навколишнього світу, а також впливає на становлення особистісного досвіду, формування реалістичних образів світу і власного «Я».

4. Визначено у структурі поняття «світосприйняття» мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний компоненти. Виокремлено критерії та показники сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років: мотиваційно-ціннісний (емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу; інтерес до пізнання навколишнього світу, себе та інших людей; мотиви до пізнання навколишнього світу); когнітивний (знання про основне призначення об'єкту; знання про нестандартні способи використання різних об'єктів; цілісність знань за сферами життєдіяльності людини); діялісно-поведінковий (вміння оперувати цілісними знаннями про навколишній світ за сферами життєдіяльності та застосовувати їх; актуалізація ціннісних орієнтацій у процесі взаємодії з навколишнім світом; особистий досвід пізнання навколишнього світу).

На основі визначених критеріїв та їх показників охарактеризовано рівні сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років – високий (пошуково-дослідницький), достатній (частково-пошуковий), середній (елементарний), початковий (адаптаційний).

Розроблено діагностичний інструментарій дослідження сформованості компонентів основ світосприйняття у дітей 5-8 років та проведено констатувальний етап педагогічного експерименту, під час якого встановлено фактичний стан сформованості зазначеного феномена в контрольній та експериментальній групі та здійснено порівняльний аналіз результатів діагностики за середнім показником: високий рівень, мають 12,9 % дітей КГ і 13,3,0 % – ЕГ; відповідно достатній рівень – 13,9 % КГ і 13,4 % – ЕГ; середній рівень – 35,0 % КГ і 35,7 % ЕГ; початковий рівень – 38,2 % КГ і 37,6 % КГ, що свідчить про ідентичність вихідних даних на початок експерименту.

За результатами діагностики на констатувальному етапі педагогічного експерименту нами було виокремлено наступні проблеми щодо формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: недостатній рівень сформованості професійного інтересу та професійної мотивації у педагогів закладів дошкільної освіти та початкової школи до формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; необхідність підвищення рівня професійних знань вихователів та вчителів початкових класів з питання психолого-педагогічних особливостей формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років засобами інтеграції змісту освітнього процесу; відсутність у батьків дітей 5-8 років потреби у партнерській взаємодії з педагогами.

5. Розроблено структурно-функціональну модель формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, яка у контексті проблеми дослідження

розглядається як сукупність закономірних, функціонально пов'язаних компонентів, які складають цілісну педагогічну систему процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в закладі дошкільної освіти та в початковій школі.

Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, зокрема: створення інноваційного активно-пізнавального освітнього середовища засобами впровадження авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології»; розвиток інноваційної компетентності педагогів як засобу оптимізації процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; забезпечення наступності і безперервності процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; підвищення педагогічної компетентності батьків у формуванні основ світосприйняття у дітей 5-8 років засобами партнерської взаємодії з педагогами.

6. Експериментально перевірено ефективність структурно-функціональної моделі та педагогічних умов формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Впровадження *першої* педагогічної умови реалізовано у процесі створення інноваційного активно-пізнавального середовища засобами впровадження авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології, яка забезпечила формування ключових компетентностей у різних сферах діяльності дитини 5-8 років, задовольнила її пізнавальні потреби відповідно до вікових особливостей, стимулювала їх мотивацію до активного пізнання навколишнього світу.

Реалізація *другої* педагогічної умови забезпечила розвиток інноваційної компетентності педагогів засобами науково-методичного супроводу їх участі в педагогічному експерименті, зокрема використання інноваційних інтерактивних форм методичної роботи: проведення циклу занять науково-методичного семінару з проблеми дослідження «Теорія та практика формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»; майстер-класів «Інноваційні методи та форми реалізації інтегрованого підходу до формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років» «Організація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти за інтегрованою особистісно орієнтованою технологією»; проведення науково-методичних консультацій з педагогічних проблем, зокрема: «Кластер як один з ефективних методів формування критичного мислення дітей 5-8 років», «Кроссенс» як продуктивний метод формування креативності, співпраці, комунікації і критичного мислення дітей», «Емпауемерт педагогіка в педагогічному процесі ЕЗО», «Інноваційні методи організації дослідницько-пошукової діяльності дітей 5-8 років», «Сучасні інформаційні засоби активізації пізнавальної діяльності дітей 5-8 років», «Методи розвитку критичного мислення дітей», «STEAM-освіта як метод формування інноваційності мислення дітей 5-8 років», «Проект як засіб реалізації STEAM-освіти у початковій школі», «STEAM-освіта як творчий простір світогляду дитини», «Використання технології «лепбук» як інтерактивної взаємодії, спрямованої на пізнання дитиною 5-8 років навколишнього світу», «Технології нетворкінгу в комунікації з батьками»;

створення Кейсу інноваційного досвіду педагогів – експериментаторів та інноваційного віртуального методичного ХАБу.

Упровадження *третьої педагогічної умови* забезпечило реалізацію єдиної лінії розвитку дитини на етапах дошкільної та початкової освіти, надало педагогічному процесу цілісного і послідовного характеру засобами інтегрованого змісту освітнього процесу за сферами життєдіяльності «Людина і природа», «Людина і культура», «Людина, наука і техніка», «Людина і суспільство», «Людина і Всесвіт». З метою забезпечення наступності та безперервності зазначеного вище процесу адміністрацією, методичною радою, психологічною службою ЕЗО було розроблено методичний проєкт «Успішна дитина», який змодельовав спільні заходи, зокрема, щодо змістової та технологічної складової впровадження загальносвітоглядної моделі та міні моделей авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології за трьома напрямками розвитку суб'єктів освітнього процесу: дитина, педагог, родина; проведення семінарів-практикумів, засідань творчих лабораторій для вихователів і вчителів початкової школи з вирішення наступних педагогічних проблем: «Особливості планування інтегрованого освітнього процесу», «Продуктивні методи організації дослідницько-пошукової діяльності дітей 5-8 років», «Адаптація учнів 1-х класів до навчання в школі», «Психологічна готовність дитини до школи». Організація та проведення семінарів-практикумів для вихователів і вчителів початкової школи ЕЗО передбачала розвиток праксеологічного компоненту інноваційної діяльності в умовах упровадження авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології та педагогічну рефлексію.

Реалізація *четвертої педагогічної умови* спрямована на підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності батьків дітей 5-8 років експериментальних закладів освіти засобами використання інноваційних форм і методів взаємодії: засідань сімейного клубу, як неформального об'єднання батьків, створеного для розв'язання практичних завдань виховання у формі круглих столів, психологічних тренінгів (із запрошенням фахівців), ділових ігор, мозкового штурму з вирішення педагогічної ситуації сімейного виховання, фотозвітів з організації пізнавального дозвілля дітей; участі батьків у психологічних тренінгах під час яких вони виконували такі тренінгові завдання практичного психолога, як: «Мій казковий образ», «Дитячі ігри», «Найщасливіший день в житті моєї дитини», «Чим моя дитина схожа на мене», «Розкажіть улюблену казку вашої дитини».

Установлено, що впроваджені в освітній процес експериментальних закладів освіти педагогічні умови підтвердили свою ефективність на контрольному етапі педагогічного експерименту, що доведено позитивною динамікою сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років ЕГ: кількість дітей з високим (пошуково-дослідницьким) рівнем зросла на 24,4 %, з достатнім – на 14,3 %, з середнім – показник зменшився на 10,4 %, на початковому рівні зменшився на 28,3 %. Достовірність узагальнених результатів перевірено за допомогою критерію Пірсона: $\chi^2_{emn} = 25,969$, значення якого перевищує критичне, що підтверджує гіпотезу дослідження.

7. Розроблено та апробовано науково - методичне забезпечення авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у закладах дошкільної освіти та в початковій школі, зокрема: навчально-методичні комплекти «Віконечко у світ» для першої та другої молодшої групи, середньої та старшої груп закладу дошкільної освіти; Програма та перспективне планування для 1-4 класів закладу загальної середньої освіти; Освітня програма «Світ, в якому я живу» для дітей старшого дошкільного віку» та навчальний комплект (8 зошитів); «Освітня програма для 1-2-х класів «Світ, в якому я живу» та навчальний комплект (10 зошитів); видано: методичний посібник «Формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: теорія і практика»; навчально-методичні посібники: «Народознавчик», «Ціннісно-змістовий компонент системи інтегрованих знань про людину і світ старшого дошкільника», «Інтегрована особистісно орієнтована технологія – продуктивна технологія наступності дошкільної та початкової освіти», «Універсальність педагогічного новаторства: інтегрована особистісно-орієнтована технологія у закладах освіти» (у двох частинах), «Впровадження інтегрованої особистісно орієнтованої технології в освітнє середовище закладу дошкільної освіти та закладу загальної середньої освіти І ступеня: наступність та перспективність», проведено методичні семінари для освітян України в рамках «Літньої школи професора С. Якименко».

8. Окреслено напрями й обґрунтовано перспективи використання авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в закладах дошкільної та початкової освіти в умовах впровадження концепції «Нова українська школа. Актуальність інтегрованої особистісно орієнтованої технології в умовах реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції Нової української школи полягає; у створенні оптимальних психолого-педагогічних умов для розвитку пізнавальних процесів у здобувачів освіти; у спрямуванні на головні лінії розвитку фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я дитини, її життєво важливих умінь і навичок, системи ціннісних ставлень до світу, до самої себе та сприяє розвитку індивідуальності; у забезпеченні єдності змісту виховання і навчання здобувачів освіти, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти та Державним стандартом початкової освіти; в інтеграції змісту освітнього процесу за сферами життєдіяльності людини: «Людина і природа», «Людина і суспільство», «Людина і культура», «Людина, наука, і техніка», «Людина і Всесвіт».

Позитивна динаміка результатів проведеного дослідження дає підстави вважати, що поставлені завдання розв'язані, мета дослідження досягнута. Здійснене дослідження, звісно, не вичерпує всіх психолого-педагогічних аспектів проблеми формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в умовах інтегрованого підходу до освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та в початковій школі. Зокрема, перспективність дослідження даної проблеми полягає у розробці: інноваційних технологій формування основ світогляду у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку; реалізації психолого-педагогічних засад забезпечення наступності у формуванні основ світосприйняття здобувачів початкової освіти другого циклу Нової

української школи; гендерного підходу до формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Список друкованих праць, у яких опубліковані основні наукові результати дослідження

Одноосібні монографії

1. Якименко С. І. Формування світогляду у старших та молодших школярів: теорія і практика : монографія. Миколаїв : Аніка, 2006. 528 с.
2. Якименко С. И. Формирование мировоззрения у дошкольников и младших школьников. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013. 636 с.
3. Якименко С. І. Формування світогляду у старших дошкільників та молодших школярів в освітньо-інтегрованому середовищі: теорія і практика : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 640 с.
4. Якименко С. І. Формування світогляду у старших дошкільників та молодших школярів: теорія і практика : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. 440 с.
5. Якименко С. І. Формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: теорія і практика : монографія. Вінниця: Вид-во ФОП Кушнів Ю. В., 2020. 296 с.

Колективні монографії

6. Якименко С. І. Психолого-педагогическая технология мировоззрения у детей дошкольного и младшего школьного возраста. Инновационная деятельность в системе образования : монография; под общей ред. проф. Г. Ф. Гребенщикова. Москва: Перо, 2011. С. 5 – 32.
7. Yakimenko S. I. Typology worldview. Legal system and challenges of modernity. Vol. 2 / ed. By S. Savchenko. Stuttgart, Germany ORT Publishing, 2013. P. 276 –279.
8. Якименко С. И. Развитие речи и формирование творческих способностей младших школьников: история и современность. Развитие ребенка в системе дошкольного и начального образования : монография / В. Г. Яфаева, Г. В. Ильина, В. А. Грозина и др.; под общ. ред. Н. В. Лалетина / Сибирский федеральный ун-т, Красноярский гос. пед. ун-т им. В. П. Афанасьева. Красноярск, 2013. С. 159 – 174.
9. Yakimenko S. I. Analysis of educational technologies shaping the world in the high school age. Innovations in education : monograph / ed. by L. Shlossman. Vienna: «East West» Association for Advances Studies and Higher Education GmbH, 2014. «East West» Association for Advances Studies and Higher Education GmbH Monograph Series. Vol. 2. № 2. P. 155 – 166.
10. Yakimenko S. I. Formation of the Outlook of Senior Preschoolers and Junior Pupils: Aesthetic Components. Emergence of public development: financial and legal aspects : monograph. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2019. P. 668–675. (Index Copernicus)
11. Якименко С. І. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського у формуванні світогляду в дітей 7-го року життя. Передшкільна освіта в педагогічному вимірі

В. О. Сухомлинського : монографія / за заг. ред. Т. М. Степанової. Видавничий дім «Слово», 2016. С. 197 – 215.

12. Yakimenko S. I. Formation of the fundamentals of the worldview of junior atudents in the context of aesthetic environment. Social and economic aspects of sustainable development of regions: monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. P. 242 – 246.

13. Якименко С. І. Педагогічне моделювання процесу формування основ світосприйняття у дітей 5–8 років. New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters : collective monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. С. 378 – 396. (Index Copernicus)

Статті у наукових фахових виданнях України

14. Якименко С. І. Від дитини до навколишнього світу - від навколишнього світу до дитини. Педагогічні науки : збірник наукових праць. Херсон : Айлант, 1999. Вип. 9. С. 13 – 17.

15. Якименко С. І. Формування основ світогляду молодших школярів на основі інтегрованих знань про людину і навколишній світ. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. Київ: Пед. думка, 1999. Кн. 2. С. 129 – 132

16. Якименко С. І. Інтегрована система – система розвитку, навчання, виховання. Нові технології навчання: науково-методичний збірник. Київ, 2000. Вип. 27. С. 119 – 130.

17. Якименко С. І. Теоретичний аспект проблеми по формуванню світогляду старших дошкільників засобами інтегрованих знань про людину і оточуючий світ. Науковий вісник Миколаївського державного університету. Сер.: Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака. Миколаїв : МДУ, 2001. Вип. 4. С. 213 – 221.

18. Якименко С. І. Теоретичні аспекти формування світогляду дитини молодшого шкільного віку в процесі засвоєння інтегрованих знань про людину та навколишній світ. Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості: збірник наукових праць. У 2 кн. / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2001. Кн. I. С. 163 – 168.

19. Якименко С. І. Особистісно орієнтований підхід до формування світогляду молодших школярів засобами інтегрованих знань у теорії і практиці. Збірник наукових праць Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2002. Вип. 8-9. С. 15 – 23.

20. Якименко С. І. Формування світоглядних позицій молодших школярів засобами інтегрованого курсу «Скарби світової культури». Збірник наукових праць Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2002. Вип. 6-7. С. 69 – 75.

21. Якименко С. І. Естетичний інтерес як педагогічна проблема інтегрованої технології. Вісник Житомирського Державного Університету імені Івана Франка. Житомир, 2005. Вип. 24. С. 141 – 144.

22. Якименко С. І. Впровадження інтегрованої технології в освітній процес школи І ст. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака. Миколаїв : МДУ, 2005. Вип. 10. Т. 2. С. 113 – 118.

23. Якименко С. І. Педагогічні умови ефективної реалізації шляхів і методів морально-естетичного виховання молодших школярів. Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. Сер. Педагогічні науки : збірник наукових праць. Миколаїв : МДУ, 2006. Вип. 12. Т. 4. С. 268 – 274.

24. Якименко С. І. Формування світогляду у молодших школярів на засадах інноваційних педагогічних технологій. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету Сер. Педагогіка. Тернопіль, 2006. № 3. С. 20 – 24.

25. Якименко С. І. Гра як засіб навчання молодших школярів. Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака. Миколаїв : МДУ, 2007. Вип. 16. С. 88 – 93.

26. Якименко С. І. Психолого-педагогічні рівні пізнання молодшими школярами навколишнього світу. Збірник наукових праць Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Сер. Педагогічні науки. Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. Вип. 44. С. 166 – 172.

27. Якименко С. І. Роль ігрової діяльності при формуванні світоглядної компетентності у дитини дошкільного та молодшого шкільного віку. Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. Сер. Педагогічні науки. Суми : Сумський ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. Ч. 2. С. 128 – 133.

28. Якименко С. І. Особливості формування світогляду дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Збірник наукових праць Херсонського державного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. Херсон : Видавництво ХДУ, 2008. Вип. 49. С. 177 – 181.

29. Якименко С. І. Використання ігротерапії як інноваційної технології в початкових класах. Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць / за ред. проф. З. П. Бакум. Кривий Ріг: КНУ. 2012. Вип. 36. С. 416 – 421.

30. Якименко С. І. Формування естетичної складової світогляду молодших школярів в інтегрованому природному довкіллі. Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. Сер. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. Миколаїв : МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2013. Вип. 1.40. С. 140 – 144.

31. Якименко С. І. Розвиток дослідницької діяльності молодших школярів як джерело отримання дитиною уявлень про навколишній світ. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2013. Вип. 1.41. Т. 2. С. 160 – 164.

32. Якименко С. І. Ethical component of child's outlook formation. Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського. Сер.

Педагогічні науки : збірник наукових праць. Миколаїв, 2014. Вип. 1.45. (106). С. 174 – 180.

33. Якименко С. І. Інтеграційні процеси в сучасній початковій освіті Педагогіка вищої та середньої школи. Збірник наукових праць. 2014. Вип. 42. С. 143–150.

34. Yakimenko S. I. Modular system of integrating knowledge of the older preschoolers. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. № 2 (49). С. 216 – 220.

35. Якименко С.І. Особливості змісту авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології наступності в ДНЗ та ЗОШ І ступеня. Наукові записки. Сер. Педагогічні науки / ред. кол.: В.В. Радул, С. П. Величко та ін. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 141. Ч. І. С. 176 – 178.

36. Якименко С. І. Впровадження інтегрованої технології в освітній процес школи І ступеня: збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 483–488.

37. Yakimenko S. I. Cognitive component of the world view. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. № 2 (53). С. 212 – 216.

38. Якименко С. І. Формування світогляду першокласників у інноваційному інтегрованому освітньому просторі Нової української школи. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018. № 3 (62). Т. 2 С. 358 – 363.

39. Якименко С.І. Світосприйняття як процес і основа для розвитку світогляду дитини 5-8 років. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 77. С. 230 – 235.

40. Якименко С. І. Світосприйняття як складник багаторівневої структури світогляду особистості. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Херсон, 2020. № 90. С. 48 – 52.

41. Якименко С. І. Педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наукових праць / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2020. № 72. С. 139 – 143.

Науково-методичні посібники

42. Якименко С. І. Формування основ світогляду у дітей молодшого шкільного віку засобами казки: теорія і практика : науково-методичний посібник. Київ, 1999. 151 с.

43. Якименко С. І. Інтегрована особистісно орієнтована технологія – продуктивна технологія наступності дошкільної та початкової освіти :

навчально-методичний посібник. Вид. 2-е. Київ : Видавничий дім «Слово», 2018. 302 с.

44. Якименко С. І. Універсальність педагогічного новаторства: інтегрована особистісно-орієнтована технологія у закладах освіти : у 2-х частинах : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня «Рута», 2019. Ч. 1. 536 с.

45. Якименко С. І. Універсальність педагогічного новаторства: інтегрована особистісно орієнтована технологія у закладах освіти : у 2-х частинах : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня «Рута», 2020. Ч. 2 464 с.

46. Якименко С. І. Впровадження інтегрованої особистісно орієнтованої технології в освітнє середовище закладу дошкільної освіти та закладу загальної середньої освіти І ступеня: наступність та перспективність : навчально-методичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 501 с.

47. Якименко С. І. Забезпечення наступності та безперервності освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та початкової школи : методичний посібник. Вінниця : ТОВ «Друк», 2021. 505 с.

Статті у закордонних наукових виданнях

48. Yakymenko S. I., Kazanzhi I. V., Breslavskaya A. B. Development of aesthetic of junior pupils world view: theory and practice. European Science and Technology: materials of the international research and practice conference. Wiesbaden, January 31. 2012. publishing office «Bildungszentrum Rodnik e.V.» : Wiesbaden, Germany, 2012. Vol. II. P. 510 – 514. ISBN 978-3-9811753-1-8 URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2819/1/eas_2013_%E2%84%96_2_p1.pdf

49. Yakymenko S. I. General description of educational psychology-older preschool and primary school children. Europäische Fachhochschule. Stuttgart, Germany ORT Publishing, 2013. № 2-1. P. 121 – 125. ISSN 2195-2183 URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2819/1/eas_2013_%E2%84%96_2_p1.pdf

50. Yakymenko S. Conceptual pproaches to the formation of various aspects of childrens world viev. Europäische Fachhochschule. 2013. № 6-1 (Stuttgart, Germany). P. 111 – 115 ISSN 2195-2183

51. Yakymenko S. I. Typology worldview. Legal system and challenges of modernity / ed. by S. Savchenko. Stuttgart, Germany ORT Publishing, 2013. Vol. 2 P. 276 – 279.

52. Yakymenko S. I. Spiritual component of world view generation: international scientific professional periodical journal «The unity of science» / publishing office Friedrichstrabe 10. Vienna – Austria, 2014. P. 128 – 134.

53. Yakymenko S. I. The integrated course of educational and upbringing work with younger students «World discovery» (The form of secondary school). Fundamentalis scientiam: Spanish scientific journal. Madrid, Spain, 2017. № 2. P. 19 – 21.

54. Yakimenko S. I. Game as the main child's activity preschool. International scientific-practical conference. Forming of modern educational environment: benefits risks, implementation mechanisms: Conference Proceedings, September 29, 2017. Tbilisi: Baltija Publishing P. 184 – 186.

55. Yakimenko S. I. Development and evolution of the concept «Worldview» as a philosophical problem». *Virtus : Scientific Journal* / Editor-in-Chief M. A. Zhurba. Canada (Monreal), 2019. № 31. P. 168 – 174. ISSN 2410-4388 URL:<http://conference-ukraine.com.ua/ru/virtus/archivej/>

56. Yakimenko S. I. Formation of the outlook of senior preschoolers and junior pupils: aesthetic component. *Virtus: Scientific Journal* / Editor-in-Chief M. A. Zhurba. Canada (Monreal), 2019. № 32. P. 146 – 149. ISSN 2410-4388 URL:<http://conference-ukraine.com.ua/ru/virtus/archivej/>

57. Yakimenko S. I. The four-component model of the worldview: mental component. *Virtus: Scientific Journal* / Editor-in-Chief M. A. Zhurba. Canada (Monreal), 2019. № 36.153 – 157 ISSN 2410-4388 URL:<http://conference-ukraine.com.ua/ru/virtus/archivej/>

58. Yakimenko S. I. The four-component model of the worldview: ethical component. *Virtus: Scientific Journal* / Editor-in-Chief M. A. Zhurba. Canada (Monreal), 2019. № 37. 179 – 183 ISSN 2410-4388 URL:<http://conference-ukraine.com.ua/ru/virtus/archivej/>

59. Yakymenko, S. I., Bilyavska, T. M., & Tymchenko, A. A. (2020). Formation of orthographic competence in future primary school teachers during language training in higher education institutions. *Universal Journal of Educational Research*, 8(8), 3759-3767. URL: https://www.hrpub.org/journals/article_info.php?aid=9587

60. Якименко С. І. Інтеграція змісту освітнього процесу як головний чинник формування основ гармонійного світосприйняття у дітей 5-8 років. *KELM (Knowledge Education Law Management)*. № 6 (34). Вип. 2, 2020. С. 15 – 20. ISSN 2353-8406 URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/2565>

61. Yakimenko S. I. Formation of the world view of children ages 5-8 years. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa*, 2020, 38 nr 1-1, P. 241 – 248. ISSN 1895-9911 URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/issue/view/44>(Index Copernicus)

62. Yakymenko, S. I. Formation of the world view of children aged 5–8 years. *Scientific Journal of Polonia University*, 38(1-1), 2020 P. 238 – 244. ISSN (Online): 2543-8204 URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/issue/view/44>

63. Yakymenko, S. I. ., Drozd, O. V. ., & Ivanets, N. V. (2021). A formação da tolerância em adolescentes na sociedade multiétnica moderna. *Laplage Em Revista*, 7(2), P. 586-597 ISSN.2446-6220 URL:<https://doi.org/10.24115/S2446-6220202172870p.586-597>

Статті у збірниках матеріалів конференцій

64. Yakimenko S. I. Forming problems of Spatial Imagination and Thinking of Junior Pupils and Basic Methodical Approaches. Педагогічна практика та

філософія освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25-26 листопада 1997 року). Полтава : ПОПОПП, 1997 С.137 – 138.

65. Якименко, С. І. Ціннісно-змістовий компонент системи інтегрованих знань про людину і світ у початковій школі. Наступність і перспективність у навчанні між початковою школою та середньою ланкою освіти : матеріали Регіональної науково-практичної конференції. 7-8 квітня. 2005 р. Херсон, 2005. С. 14 – 19.

66. Якименко С. І. Впровадження авторської інтегрованої технології в практику ДНЗ (з досвіду роботи). Дошкільне дитинство : інноваційний досвід освіти, проблеми, традиції та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 30-31 травня. 2008. С. 30 – 35.

67. Якименко С. И. Интегрированная технология - технология открытия мира. Муниципальная система образования (содержание, технологии, перспективы развития) : материалы III Международной научно-практической конференции. 30 апреля. 2011г. Москва : Изд-во Перо, 2011. С. 67 – 71.

68. Якименко С. И. Формирование эстетических основ мировоззрения младших школьников : теория и практика. Современные исследования социальных проблем : материалы III Общероссийской научно-практической конференции с международным участием. Вып. 1. Красноярск : Научно-инновационный центр, 2011. С. 102 – 106.

69. Якименко С. І. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я молодшими школярами. Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту. У 4-х т. : матеріали V Міжнародних та XIX Всеукраїнських педагогічних читань в м. Донецьку. 11-12 жовтня. 2012 р. Донецьк : Витоки, 2012. Т. 2. С. 55 – 59.

70. Якименко С. І. Гуманізація освітньо-виховного простору сучасної початкової школи. Теория и практика актуальных научных исследований : сборник научных докладов 28.06.2013 - 30.06. 2013. Варшава, 2013. № 3/1. С. 52 – 55.

71. Yakimenko S. I. Analysis of educational tecnologies of the worldview formation in the frimary scool yars. Mizhнародna naukovo - practical konferentsi (29.07.-31-07.2013 year). Poland, Lublin., 2013. P. 9 – 16.

72. Yakymenko S. Development of aesthetic of junior pupils world view: theory and practice. European Science and Technology : materials of the international research andpractice conference. Wiesbaden, Januaru 31. 2012. publishing office «Bildungszentrum Rodnik e.V.» : Wiesbaden, Germany, 2012. Vol. II. P. 510 – 514.

73. Якименко С. І. Формування світогляду у дітей дошкільного віку засобами інтеграції: історична спадщина класиків. Проблеми діагностики та проєктування розвитку обдарованості дошкільників : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (11-12 квітня 2013 року), м. Алупка, АР Крим. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2013. С. 222 – 228.

74. Yakimenko S. I. General psycho-pedagogical characteristics of senior preschool. Zbior raportow naukowych, (29.08.2013-31.08.2013). Czesc 3. P. 82 – 91.

75. Yakimenko S. I. Formations of complete outlook of the child within valdorfsky pedagogics. Proceedings of the International Scientific and Practical

Conference «Modern Scientific Achievements and Their Practical Application (October 20 - 22, 2014) ». Kyiv : Knowledge of Ukraine, 2014. P. 113 – 118.

76. Yakimenko S.I. Forming cognitive component worldview. The generation of a new stage : International scientific-practical conference of educators and psychologists (5 March 2014). Prague, Czech Republic. P. 94 – 105.

77. Якименко С. І. Безперервність і наступність початкової школи з дитячим садком – запорука успішності дитини. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25-26 березня 2015 року. Житомир, 2015. С. 197 – 201.

78. Якименко С. І. Психологічна та педагогічна цінність застосування гри у процесі формування світогляду дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку засобами пізнавальної діяльності. «Be smart!» : International scientific-practical web-congress of pedagogues and psychologists, 17-18 лютого 2015 р. Женева, 2015. Ч. 1. С. 93 – 99.

79. Якименко С. І. Особливості змісту авторської інтегрованої особистісно-орієнтованої технології наступності в ДНЗ та ЗОШ І ступеня. Проблеми професійного становлення майбутнього фахівця в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22 травня 2015 року. Кіровоград, 2015.

80. Якименко С. І. Авторська інтегрована особистісно орієнтована технологія – продуктивна технологія наступності дошкільної та початкової освіти. Методичний вісник кафедри початкової освіти «Реформування початкової школи: проблеми та перспективи» : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. К. Б. Авраменко. Миколаїв : СПД Румянцева, 2018. Вип. 8. С. 63 – 67.

81. Якименко С. І. Інтегрована особистісно орієнтована технологія наступності дошкільної та початкової освіти в контексті становлення нової української школи. Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи: збірник наукових праць и (Всеукраїнської науковопрактичної конференції з міжнародною участю «Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи» (21-22 березня 2018 року). / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир : ФОП «Н. М. Левковець», 2018 У 2-х ч. Ч. I. С. 201 – 204.

82. Yakimenko S. I. The problem of knowledge integration of older pre-school and primary school children. Preparation of a modern teacher of preschool and primary education in the conditions of development of a new Ukrainian school : collection of materials of the All-Ukrainian with international participation scientific-practical conference. Kherson, 2018. P. 29 – 32.

83. Якименко С. І. Проблема інтеграції знань у старшому дошкільному та молодшому шкільному віці. Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (8-9 лютого 2019 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. С. 37 – 40.

84. Якименко С. І. Формування світогляду першокласників у інноваційному інтегрованому освітньому просторі школи. Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 листопада 2019 р. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2019. С. 326 – 329.

85. Якименко С. І. Модель організації інноваційного освітнього простору. Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти) : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 27-28 вересня 2019 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. С. 52 – 54.

86. Якименко С. І. Формування світогляду першокласників у інноваційному інтегрованому освітньому просторі школи. Формування ключових і предметних компетентностей засобами сучасних освітніх технологій: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, 21 листопада 2019 р.). Кривий Ріг, 2019. С. 44 – 48.

87. Якименко С. І. Авторська інтегрована особистісно-орієнтована технологія у забезпеченні наступності і перспективності у навчанні старших дошкільників та молодших школярів. Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28-29 квітня 2020 р. Херсон. 2020. С. 511 – 515.

88. Якименко С. І. Реалізація принципу наступності формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років. Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 20-21 листопада 2020 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. С. 63 – 66.

89. Yakymenko S. I. Peculiarities of philosophical worldview. The 7th International scientific and practical conference «Scientific achievements of modern society» Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. (March 4-6, 2020). P. 247–253.

90. Yakymenko S. I. Formation of the basics of worldview of children 5-8 years by means of creating a holistic picture of the world. Of the 2 nd International Scientific and Practical Conference. Science, education, innovation: topical issues and modern aspects Tallinn, Estonia (11-12 May 2021). P. 109 – 119.

АНОТАЦІЇ

Якименко С. І. Теорія і практика формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця. – 2021.

У дисертації обґрунтовано теоретичні, методологічні і методичні засади формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років та запропоноване нове вирішення актуальної проблеми. На основі теоретичного аналізу психолого-

педагогічних, філософських досліджень з проблеми формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років здійснено дефінітивний аналіз ключових понять дослідження, уточнено їх зміст. Схарактеризовано психолого-педагогічні особливості формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років.

Визначено дидактичні чинники формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років (активізація пізнавальної діяльності дітей, застосування ігрової діяльності, забезпечення інтегрованого змісту освітнього процесу та організація інноваційних сучасних форм дослідницько-пошукової діяльності як продуктивного методу сприйняття дитиною навколишнього світу). Визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий), їх відповідні показники і рівні сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років: високий (пошуково-дослідницький), достатній (частково-пошуковий), середній (елементарний), початковий (адаптаційний). Розроблено структурно-функціональну модель та обґрунтовано педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років. Впроваджено структурно-функціональну модель та педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в освітній процес експериментальних закладів освіти і доведено їх ефективність.

Окреслено напрями й обґрунтовано перспективи використання авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в закладах дошкільної та початкової освіти в умовах упровадження концепції «Нова українська школа».

Ключові слова: світосприйняття, світогляд, інтеграція, пізнавальна активність, ігрова діяльність, дослідницько-пошукова діяльність, інноваційне пізнавально-активне середовище, інноваційна компетентність, партнерська взаємодія, інтегрована особистісно орієнтована технологія.

Якименко С. И. Теория и практика формирования основ мировосприятия у детей 5-8 лет. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины, Винница. – 2021.

В диссертации обоснованы теоретические, методологические и методические основы формирования основ мировосприятия у детей 5-8 лет и предложено новое решение актуальной проблемы. На основе теоретического анализа психолого-педагогических, философских исследований по проблеме формирования основ мировосприятия у детей 5-8 лет осуществлено дефинитивный анализ ключевых понятий исследования, уточнено их содержание. Охарактеризованы психолого-педагогические особенности формирования основ мировосприятия у детей 5-8 лет.

Определены дидактические факторы формирования основ мировосприятия у детей 5-8 лет (активизация познавательной деятельности детей, применение игровой деятельности, обеспечения интегрированного содержания образовательного процесса и организация инновационных современных форм исследовательско-поисковой деятельности как

производительного метода восприятия ребенком окружающего мира).

Определены критерии (мотивационно-ценностный, когнитивный, деятельностно-поведенческий), их соответствующие показатели и уровни сформированности основ мировосприятия у детей 5-8 лет: высокий (поисково-исследовательский), достаточный (частично-поисковый), средний (элементарный), начальный (адаптационный). Разработана структурно-функциональную модель и обоснованы педагогические условия формирования основ мировосприятия у детей 5-8 лет.

Внедрено структурно-функциональную модель и педагогические условия формирования основ мировосприятия у детей 5-8 лет в образовательный процесс экспериментальных учебных заведений и доказана их эффективность.

Определены направления и обоснованы перспективы использования авторской интегрированной личностно ориентированной технологии формирования основ мировосприятия у детей 5-8 лет в учреждениях дошкольного и начального образования в условиях внедрения концепции «Новая украинская школа».

Ключевые слова: мировосприятие, мировоззрение, интеграция, познавательная активность, игровая деятельность, опытно-поисковая деятельность, инновационная познавательно-активная среда, инновационная компетентность, партнерское взаимодействие, интегрированная личностно ориентированная технология.

S. I. Yakymenko Theory and practice of formation of foundations of five to eight year old children's world perception. – Qualification research (retaining manuscript rights).

Thesis submitted for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.07 – theory and methodology of education. – Mykhailo Kotsiubynskiy Vinnytsya State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsya. – 2021.

The thesis provides justification for theoretical, methodological and methodical principles of formation of foundations of five to eight year old children's world perception and a new solution to the actual issue is offered.

The definitions of key concepts were provided and their content is clarified on the basis of theoretical analysis of psycho-pedagogical and philosophical researches on the issue of forming of foundations of five to eight year old children's world perception. Psychological and pedagogical features of formation of foundations of five to eight year old children's world perception are characterized.

Based on the study of psychological, pedagogical and methodological literature, it is concluded that the didactic factors in the formation of the foundations of five to eight year old children's world perception are the following ones : the intensification of children's cognitive activity, the use of game activity, the provision of integrated content of the educational process and the organization of innovative modern forms of research activities as a productive method of children's perception of the world. According to the theoretically substantiated structure of the concept of «world perception» there are three main components that holistically reveal the studied qualities of children aged 5-8 , namely: motivational, cognitive and

activity. In accordance with the objectives of the study and in order to conduct a pedagogical experiment, the following criteria are defined: motivational-valued, cognitive, activity-behavioural; their corresponding indicators and levels of formation of foundations of five to eight year old children's world perception are also determined: high (research), sufficient (partial research), medium (elementary), initial (adaptive).

As a result of theoretical analysis of psychological, pedagogical and methodological literature and study of the state of formation of five to eight year old children's world perception at the beginning of the pedagogical experiment a structural and functional model was developed and pedagogical conditions for formation of foundations of five to eight year old children's world perception in experimental educational institutions were justified. The internal organization (structure) of the process of forming of foundations of five to eight year old children's world perception is developed; it is revealed by the components (blocks) of the structural and functional model (conceptual target, methodological, content and technological, diagnostic-effective); they are responsible for adequate reproduction of interaction between elements of the specified process, having a functional purpose, that is, they are located consistently, mutually conditioned and complement, while ensuring the integrity of the specified process.

Pedagogical conditions of formation of foundations of five to eight year old children's world perception are proved: creation of innovative active-cognitive educational environment by means of implementation of author's integrated personality oriented technology; development of innovative competence of teachers as a means of optimization of formation of foundations of five to eight year old children's world perception; increasing the level of pedagogical competence of parents in the formation of the foundations of world perception by means of partnership with teachers; provision of continuity in the formation of the foundations of five to eight year old children's world perception. It is proved that the innovative feature of integrated personality oriented technology is the integration of the content of the educational process in five spheres of human life: «Man and nature», «Man and society», «Man and culture», «Man, science and technology», «Man and the Universe»; it provides psychological and pedagogical conditions for active cooperation and teamwork of all subjects of educational space, pedagogization of the family environment of children aged 5-8 by means of involving parents in partnership and active participation in educational process.

In terms of content, the author's integrated personality oriented technology provides the formation of key competencies in various areas of the child's activities, satisfies his cognitive needs in accordance with age, maintains his high cognitive motivation; stimulates his activity and independence, expands educational opportunities, develops skills of reflection and self-assessment, forms the ability to learn, to set goals, plan and organize his own independent cognitive activity, contributes to the individualization (personalization) of the child's education; creates additional prerequisites and opportunities for successful socialization.

The effectiveness of the structural and functional model and pedagogical conditions for the formation of the foundations of world perception in children aged

5-8 were experimentally tested at the formative stage of the dissertation research. It has been experimentally proved that the pedagogical conditions which were implemented in the educational process of the experimental educational institutions confirmed their effectiveness at the control stage of the pedagogical experiment. The directions and substantiation of prospects of use of the author's integrated personality oriented technology of formation of the foundations of five to eight year old children's world perception in establishments of preschool and primary education in the conditions of introduction of the concept «New Ukrainian school» are outlined.

Key words: world perception, worldview, integration, cognitive activity, game activity, research activity, innovative cognitive-active environment, innovative competence, partnership interaction, integrated personality oriented technology.